

christelijke
scholengemeenschap
groningen

BELEID DYSLEXIE CSG

September 2014, herzien november 2017

**Regina Huiszoon
Marleen van Loenen
Mirjam Treurniet
Joke Spijkstra**

INHOUD

1. INLEIDING.....	2
2. KADERS.....	3
2.1 Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs.....	3
2.2. Inspectie van het Onderwijs	3
2.3. Examenregeling bijzondere examens.....	3
2.4. Wet gelijke behandeling	3
2.5. Verdrag inzake de rechten van het kind.....	3
3. DOELEN EN UITGANGSPUNTEN	5
4. SCREENING, ONDERZOEK EN DIAGNOSE	6
4.1. Brugklasscreening.....	6
4.2. Nader onderzoek en vervolg	6
5. ALGEMENE PROCEDURE BIJ DYSLEXIE	8
5.1. Dyslexieverklaring	8
5.2. Beginsituatie-gesprek dyslexie	8
5.3. Voorlichting.....	8
5.4. Faciliteiten.....	9
5.5 Uitwerking spelling: toetsing en beoordeling	10
5.6 Dispensaties voor vakken/vreemde talen.....	12
5.7 Overige ondersteuning in de vorm van begeleiding Om leerlingen zelfredzaam te maken en ze op het niveau van functionele	12
6.1 Gebruik van Sprint Plus	14
6.2 Voorwaarden voor het gebruik van Sprint Plus	14
6.3 Voorwaarden voor een succesvolle implementatie	14
7. IMPLEMENTATIE EN BORGING.....	16
7.1 Actiepunten schooljaar 2016-2017.....	16
8. BRONVERMELDING	18
BIJLAGE 1: OVERZICHT FINANCIËLE VERANTWOORDELIJKHEID MATERIALEN EN MIDDELEN.....	20
BIJLAGE 2: CHECKLIST SPRINTGEBRUIK.....	21
BIJLAGE 3: CONTRACT DISPENSATIE VREEMDE TAAL.....	22
BIJLAGE 4: VOORBEELD DYSLEXIEKAART/-PAS.....	23
BIJLAGE 5: ASS- EN DYSLEXIEVRIENDELIJK TOETSEN.	24

1. INLEIDING

In het CSG dyslexiebeleid is vastgelegd hoe er met dyslexie wordt omgegaan op de verschillende CSG vestigingen en volgens welke protocollen er wordt gehandeld.

De definities van dyslexie die in het kader van het beleid worden gehanteerd zijn:

“Dyslexie is een specifieke leerstoornis die zich kenmerkt door een hardnekkig probleem in het aanleren van accuraat en vlot lezen en/of spellen op woordniveau, dat niet het gevolg is van omgevingsfactoren en/of een lichamelijke, neurologische of algemene verstandelijke beperking.” (SDN, herziene versie 2016)

“Dyslexie is een specifieke lees- en spellingstoornis met een neurologische basis, die wordt veroorzaakt door cognitieve verwerkingsstoornissen op het raakvlak van fonologische en orthografische taalverwerking.” (Protocol Dyslexie Diagnostiek & Behandeling, Blomert, 2006)

Voor leerlingen die beperkt worden door dyslexie, is het nodig om ze te ondersteunen in hun onderwijsleerproces, zodat zij een kans hebben om een opleiding af te ronden.

Het beleid biedt handvatten voor zowel leerlingen, ouders, docenten als zorgcoördinatoren waarin de afspraken en de richtlijnen recht doen aan de kwaliteit van het leren. De opgenomen protocollen bieden ruimte voor verschillen tussen leerlingen binnen de aangegeven kaders. Op elke vestiging worden de leerlingen voorzien van passende faciliteiten binnen de mogelijkheden van school. Hiervoor is de dyslexiebegeleider / -coach¹ op elke vestiging het aanspreekpunt.

In hoofdstuk 2 worden de verschillende kaders geschetst waarbinnen de legitimering voor het bieden van passende ondersteuning aan leerlingen met dyslexie is terug te vinden. Vervolgens worden in hoofdstuk 3 de doelen en uitgangspunten omschreven en toegelicht, mede gebaseerd op het landelijke Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs. De procedure van screening, onderzoek en eventuele diagnose staat centraal in hoofdstuk 4. In hoofdstuk 5 wordt aangegeven hoe de werkwijze is bij leerlingen met dyslexie. Het gebruik van het programma Sprint Plus is opgenomen in hoofdstuk 6. In hoofdstuk 7 staat beschreven hoe de implementatie en borging zullen plaatsvinden en welke actiepunten op korte termijn moeten worden uitgevoerd. Tot slot is in hoofdstuk 8 de begroting opgenomen, zowel in geld, materiaal, uren als bemensing.

¹ In het vervolg dyslexiebegeleider genoemd

2. KADERS

De legitimering voor het bieden van passende ondersteuning aan leerlingen met dyslexie is terug te vinden in verschillende kaders. In dit hoofdstuk worden deze kaders kort toegelicht.

2.1 Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs

Het protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs is in opdracht van het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap (OCW) ontwikkeld. Het ministerie geeft hiermee aan, dat zorg voor leerlingen met dyslexie een belangrijk, niet weg te denken onderdeel van het onderwijs is geworden.

2.2. Inspectie van het Onderwijs

Uit analyse van het waarderingskader van de onderwijsinspectie blijkt dat bepaalde indicatoren extra aandacht nodig hebben van scholen. Het gaat om de volgende indicatoren:

- het afstemmen van het didactisch handelen op verschillen tussen leerlingen (zodat zwakke en getalenteerde leerlingen ook tot bloei komen)
- het planmatig uitvoeren van begeleiding en zorg (nodig voor het nagaan van de effecten van zorg en waarborging van de uitvoering van het zorgtraject en de inhoud van de zorg)

2.3. Examenregeling bijzondere examens

Het College voor Examens stelt in samenwerking met het ministerie van OCW het examen en de toegestane hulpmiddelen bij het centraal examen vast.

Voor de examenregeling met betrekking tot bijzondere examens wordt verwezen naar de 'Bijlage bij de septembermededeling centrale examens jaartal ...'. Elk jaar is een update van de septembermededeling te vinden op www.examenblad.nl ².

2.4. Wet gelijke behandeling

De wet gelijke behandeling is op grond van een handicap of chronische ziekte vanaf 2009 van toepassing op het basis- en voortgezet onderwijs (zie artikel 5b, in samenhang met artikel 1). Deze wet verplicht scholen doeltreffende aanpassingen te realiseren als (ouder(s)/verzorger(s) van) een leerling met een beperking hierom vraagt. De aanpassing moet wel redelijk en niet te belastend voor de school zijn. Er geldt een omgekeerde bewijslast. De school moet met feiten kunnen onderbouwen dat ze volgens deze wet juist handelt.³

2.5. Verdrag inzake de rechten van het kind

Artikel 28:

“28.1 De Staten die partij zijn, erkennen het recht van het kind op onderwijs, en

² Rijksoverheid.nl

³ Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs.

teneinde dit recht geleidelijk en op basis van gelijke kansen te verwezenlijken, verbinden zij zich er met name toe:

b. de ontwikkeling van verschillende vormen van voortgezet onderwijs aan te moedigen, met inbegrip van algemeen onderwijs en beroepsonderwijs, deze vormen voor ieder kind beschikbaar te stellen en toegankelijk te maken, en passende maatregelen te nemen zoals de invoering van gratis onderwijs en het bieden van financiële bijstand indien noodzakelijk;

Artikel 29:

29.1 De Staten die partij zijn, komen overeen dat het onderwijs aan het kind dient te zijn gericht op: a. de zo volledig mogelijke ontplooiing van de persoonlijkheid, talenten en geestelijke en lichamelijke vermogens van het kind;”

3. DOELEN EN UITGANGSPUNTEN

De CSG heeft haar doelen en uitgangspunten mede gebaseerd op de doelen en uitgangspunten van het Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs. De doelen zijn:

1. Het erkennen van leerlingen met dyslexie en het erkennen van de beperkingen die deze leerlingen in het voortgezet onderwijs kunnen ervaren.
2. Leerlingen met dyslexie kunnen die opleiding volgen, waar ze op basis van hun cognitieve capaciteiten toe in staat zijn, mits dit binnen de grenzen van de door de school aangeboden ondersteuning past.
3. Leerlingen kunnen omgaan met hun dyslexie.
4. Leerlingen met dyslexie worden in staat gesteld hun functionele lees- en schrijfvaardigheid (zo nodig met hulpmiddelen) te vergroten.

Om deze doelen te bereiken, zijn de volgende uitgangspunten noodzakelijk:

1. Het leren van de leerling staat centraal: wat heeft *déze* leerling nodig? Dit wordt door school in overleg met de leerling (en eventueel ouder(s)/verzorger(s)) bepaald, want alleen als het traject aansluit bij de eigen doelstellingen en behoeften van de leerling kan er met succes gewerkt worden.
2. De aanpak van dyslexie is de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de leerling, de ouder(s)/verzorger(s) en de school. Dit vereist een geïntegreerde aanpak en een goede afstemming tussen docenten, zorgspecialisten en directie.
3. De ondersteuning gaat uit van wat bij de leerling werkt en wat een zo groot mogelijk effect heeft.
4. De ondersteuning vindt gedurende de hele schoolloopbaan en naar behoefte plaats.
5. Om in aanmerking te komen voor faciliteiten, moet een leerling in het bezit zijn van een officiële dyslexieverklaring of van een door de orthopedagoog opgestelde verklaring van lees-/spelling-/taalhandicap.

4. SCREENING, ONDERZOEK EN DIAGNOSE

4.1. Brugklasscreening

Aan het begin van het schooljaar wordt in alle brugklassen de landelijke klassikale brugklasscreening dyslexie afgenomen.

Op veel basisscholen wordt met het Protocol Dyslexie Primair Onderwijs gewerkt. Hierdoor wordt dyslexie bij een aantal leerlingen tijdig gesignaleerd en vastgesteld. Deze leerlingen zijn bij binnenkomst al in het bezit van een dyslexieverklaring. Bij andere leerlingen bestaan er wel vermoedens van dyslexie, maar heeft er nog geen nader onderzoek naar dyslexie plaatsgevonden. Het kan ook zijn dat er op de basisschool geen dyslexie gesignaleerd of vastgesteld is, omdat de leerling een groot compensatievermogen heeft. Deze leerling heeft dan wel problemen met lezen en/of spelling, maar weet de achterstand bij spelling en/of lezen beperkt te houden, waardoor onderzoek naar dyslexie niet mogelijk was. Eenmaal in de brugklas krijgen leerlingen meer leerstof te verwerken en komen ook de moderne vreemde talen Engels en Frans in beeld. Hierdoor kan het zijn dat de leerling niet meer voldoende kan compenseren en kunnen er leerproblemen ontstaan.

De brugklasscreening bestaat uit de volgende onderdelen: de stilleestoets “De tekenbeet”, het zinnendictee “Het wonderlijke weer” en de Engelse leenwoordentoets. De resultaten worden verwerkt in een klassenoverzicht. De leerlingen met onvoldoende resultaat worden besproken.

Het tijdspad voor de brugklassen is hiervoor als volgt:

1. Tot de herfstvakantie: afname screening
2. Herfstvakantie tot kerstvakantie: nader onderzoek
3. Kerstvakantie tot zomervakantie: periode voor extra begeleiding waar nodig; indien uit de begeleiding blijkt dat er sprake is van een hardnekkig probleem, kan er voor de zomervakantie een dyslexieverklaring afgegeven worden.

4.2. Nader onderzoek en vervolg

Wanneer wordt besloten tot nader onderzoek, wordt contact gezocht met ouders om toestemming te vragen voor onderzoek en wordt hen gevraagd om een vragenlijst in te vullen met daarin ook informatie van de basisschool. Daarnaast vullen de leerling zelf en de docenten een vragenlijst in.

In de meeste gevallen wordt het nader onderzoek uitgevoerd door de dyslexiespecialisten van het CSG Expertisecentrum⁴. Wanneer dit door een collega van de eigen locatie wordt uitgevoerd, moet dit in nauw overleg met en onder supervisie van de dyslexiespecialisten of orthopedagogen gebeuren. Na uitwerking en interpretatie van de gegevens, in overleg met de orthopedagoog-generalist / gezondheidszorgpsycholoog, neemt de dyslexiespecialist contact op met de ouder(s)/verzorger(s) om de uitslag te bespreken. Met instemming van hen wordt de school geïnformeerd.

Wanneer er sprake is van dyslexie, krijgen ouder(s)/verzorger(s) en school de dyslexieverklaring⁵ met bijbehorend onderzoeksverslag. Wanneer er geen sprake is

⁴ Voorheen het Ortho pedagogisch Didactisch Centrum (OPDC)

⁵ volgens de richtlijnen van de Stichting Dyslexie Nederland alleen verstrekt door:

van dyslexie, wordt een kort verslag gemaakt van de onderzoeksgegevens. De dyslexieverklaring en het onderzoeksverslag wordt ook in het digitale dossier (SOM) van de leerling geregistreerd.

Als de hardnekkigheid van de problematiek nog niet aangetoond kan worden en deze wel ernstig is, moet er intensieve, professionele begeleiding gegeven worden om te proberen de achterstanden weg te werken. Dit zou zowel binnen als buiten de school kunnen plaatsvinden. Na een half jaar kan er dan opnieuw onderzoek gedaan worden. Als er nog steeds sprake is van een te grote achterstand, kan de diagnose dyslexie alsnog gesteld worden.

Bij lees- en spellingproblemen in hogere leerjaren kan op aanvraag ook een dyslexie-onderzoek gestart worden.

-
- gekwalificeerde gezondheidszorgpsychologen (BIG-geregistreerd, Gz-psycholoog)
 - kinder- en jeugdpsychologen (aangesloten bij het NIP)
 - orthopedagoog-generalisten (aangesloten bij de NVO), met een aantoonbare specialisatie dyslexie (bron: balansdigitaal.nl)

5. ALGEMENE PROCEDURE BIJ DYSLEXIE

5.1. Dyslexieverklaring

De ouder(s)/verzorger(s) van een leerling met dyslexie leveren bij inschrijving een kopie van de officiële dyslexieverklaring, het onderzoeksrapport en het handelingsadvies in. De kopie van de officiële dyslexieverklaring, zo mogelijk inclusief het onderzoeksverslag / samenvatting onderzoek, wordt in het dossier gedaan. Wanneer de dyslexieverklaring is opgesteld door het CSG Expertisecentrum, worden de ruwe gegevens en een kopie van de verklaring daar, tot minimaal vijf jaar nadat de leerling van school is gegaan, bewaard.

5.2. Beginsituatie-gesprek dyslexie

Op elke vestiging wordt bij binnenkomst van een leerling met dyslexie middels een gesprek de beginsituatie in kaart gebracht. Dit kan uitgevoerd worden door de mentor, ondersteuningscoördinator, dyslexiebegeleider/-coach met de leerling en eventueel ouder(s)/verzorger(s) om tot een goede afstemming te komen wat betreft het omgaan met dyslexie. Hierbij komen de volgende punten aan de orde:

- Hoe ervaart de leerling zijn/haar dyslexie?
- Welke hulp heeft de leerling op de vorige school gehad?
- Welke ondersteuning heeft op de vorige school gewerkt en welke niet?
- Wat zijn de kwaliteiten/ compensatiemogelijkheden van de leerling?
- Wat heeft deze leerling nu nodig?
- Verantwoordelijkheden van de leerling, de ouder(s)/verzorger(s) en de school.
- Dyslexiebeleid van de CSG; regelmatige afstemming hierover is van belang.

Bij instroming in hogere leerjaren wordt per vestiging gekeken hoe en met wie dit beginsituatie-gesprek plaats zal vinden.

Indien de leerling een aanwezige verklaring taal-/leeshandicap of een motorische handicap heeft, mag een leerling zonder dyslexieverklaring wel van bepaalde faciliteiten gebruik maken.

Een verslag van bovengenoemde afspraken wordt in SOM genoteerd bijvoorbeeld in het zorgvierkant bij "begeleidingsverslagen". Per leerjaar wordt er een lijst met namen van leerlingen met dyslexie opgesteld en verspreid onder de betrokken docenten binnen de school.

5.3. Voorlichting

Voor de ouder(s)/verzorger(s) van de brugklasleerlingen met dyslexie wordt een voorlichtingsbijeenkomst met een informerend karakter georganiseerd. Nieuw ingestroomde of pas gediagnosticeerde leerlingen van hogere leerjaren kunnen ook uitgenodigd worden. Tijdens de bijeenkomst wordt het dyslexiebeleid van de CSG-vestiging besproken, alsmede de verantwoordelijkheden van de ouder(s)/verzorger(s), de leerling en de school. Daarnaast wordt informatie gegeven over hoe men thuis het kind kan begeleiden. Er wordt tevens uitleg gegeven over het gebruik van de licenties van het voorleessoftware Sprint Plus. Eventueel wordt de voorlichting ondersteund door een dyslexie-specialist van het CSG Expertisecentrum. Uiteraard is er ruimte voor vragen en bestaat de mogelijkheid tot uitwisseling van ervaringen.

Iedere vestiging wordt geadviseerd om aan het eind van de voorlichting ouder(s)/verzorger(s) een evaluatieformulier over de voorlichting in te laten vullen, zodat er een maximale afstemming tussen school, leerling en thuis gerealiseerd kan worden.

5.4. Faciliteiten

Scholen en schoolbesturen hebben een zorgplicht (artikel 55 Examenbesluit): alle leerlingen die zijn ingeschreven en die extra ondersteuning nodig hebben, moet een passend onderwijsaanbod worden geboden. Dat betekent onder andere dat de school leerlingen adequaat moet compenseren voor de gevolgen van hun dyslexie door bijvoorbeeld het gebruik van hulpmiddelen toe te staan.

Scholen kunnen vier officieel toegestane faciliteiten inzetten bij het centraal examen op voorwaarde dat de examenkandidaten over een officiële dyslexieverklaring beschikken ⁶.

Deze vier hoofdfaciliteiten zijn:

- compensatie in tijd;
- lettertype en lettergrootte;
- auditieve ondersteuning (Daisy-CD of spraaksynthese);
- ondersteuning bij spelling.

Daarnaast is het wenselijk om bij ernstige dyslexie de mogelijkheid te bieden om incidenteel een toets mondeling af te nemen.

De CSG streeft ernaar om leerlingen met dyslexie in aansluiting op voornoemd eindexamenbesluit vanaf de brugklas te laten toegroeien naar het gebruik van maximaal deze vier faciliteiten. Dit betekent in de praktijk:

Compensatie in tijd

- De leerling met dyslexie krijgt bij overhoringen en proefwerken extra tijd. Deze faciliteit mag bij voorkeur niet ten koste gaan van de volgende les. In het examenprogramma is de standaard tijdverlenging 30 minuten. In de voorafgaande jaren wordt hier naar toegewerkt.
- De docent streept (een gedeelte van) een opgave weg om de toets in te korten. De docent zorgt er wel voor dat alle vaardigheden worden getoetst.
- De lengte van de toets wordt voor de hele klas aangepast, zodat de dyslectische leerlingen met tijdverlenging de toets ook binnen een lesuur kunnen afronden. Dit werkt voor iedereen efficiënter.

Lettertype en lettergrootte

Vanaf 2013 is het standaardlettertype voor het centraal eindexamen Arial puntgrootte 12. Arial puntgrootte 12 wordt internationaal beschouwd als een lettergrootte die ook voor kandidaten met een leesbeperking werkbaar is. Vandaar dat alle overhoringen, opdrachten en proefwerken in Arial puntgrootte 12 worden afgedrukt. Bij toetsen en

⁶ Zie het onderzoeksrapport van de KPC Groep en de bijlage van de septembermededeling centrale examens over kandidaten met een beperking)

examens die op de computer worden gemaakt, kan de leerling zelf de lettergrootte instellen. Bij bronnen, tabellen en grafieken is het gebruik van een kleinere letter soms onvermijdelijk.

Auditieve ondersteuning

Er zijn twee mogelijkheden voor het voorlezen van tekst:

- voorleessoftware op de computer, waarmee boeken, losse documenten, schriftelijke overhoringen, proefwerken, Cito-toetsen en PTA's voorgelezen kunnen worden (zoals Sprint Plus of Kurzweil);
- door een menselijke stem ingesproken boeken (Daisy-boeken via Dedicon) en examens.

Met ingang van het schooljaar 2009-2010 zijn scholen in het voortgezet onderwijs verplicht om (aangepaste) schoolboeken gratis te verstrekken. Tijdens de les(sen) is het gebruik van de Daisy-roms en de digitale bestanden van schoolboeken toegestaan, mits andere leerlingen ongestoord kunnen werken en de afspeelapparatuur alleen voor schooldoeleinden wordt gebruikt. De docent maakt het mogelijk dat de leerling zijn audio bij leesopdrachten kan verstaan door het geluidsniveau voor andere leerlingen tot een acceptabel niveau te beperken. De aanschaf van ICT-hulpmiddelen, waarmee de Daisy-roms afgespeeld worden, is voor rekening van de ouder(s)/verzorger(s). Voorbeelden van toegestane afspeelapparatuur zijn: Daisy-speler, iPod, iPad, Mp3, laptop.

Faciliteiten bij spelling

Ten aanzien van de beoordeling van spelling wordt gefaseerd toegewerkt naar de exameneisen.

Bij het examen mogen dyslectische leerlingen gebruik maken van de computer met spellingcontrole en voorleessoftware voor het laten voorlezen van eigen getypt werk. In de aanloop naar het examen moet de leerling hiermee geoefend hebben, zowel bij toetsen als in de lessen. (Bij de examens waar een woordenboek mag worden gebruikt, is een digitaal woordenboek niet toegestaan.)

Bij vakken als aardrijkskunde, geschiedenis, biologie, godsdienst, etc. mag van de docent gevraagd worden om de leerlingen op hun vakinhoudelijke kennis te beoordelen en spelfouten niet mee te rekenen.

5.5 Uitwerking spelling: toetsing en beoordeling

Bij het beoordelen van toetsen en opdrachten is een aantal specifieke zaken van belang naast de regels die gelden bij aanpassing van onderwijs en voor het examen. Er kan een onderscheid gemaakt worden in onderbouw en bovenbouw wat de beoordeling van spelling betreft. In de bovenbouw zal steeds meer moeten worden toegewerkt naar de exameneisen.

Toetsing

Lever de toets aan in een schreefloze letter minimaal punt 12 lettergrootte.

Wanneer een leerling hier toch nog problemen mee heeft, bied dan een grotere letter aan. Arial 12 wordt het gangbare lettertype op het Centraal Eindexamen.

Geef extra tijd voor het maken van proefwerken; 25 procent meer tijd lijkt op basis van ervaringen redelijk .

Laat bij luistertoetsen indien mogelijk de leerling met het geluidsbestand in een apart

lokaal werken, zodat hij in zijn eigen tempo kan werken.

Bied naast schriftelijke toetsing de mogelijkheid tot mondelinge toetsing. Mondelinge toetsing is mogelijk wanneer de leerling de antwoorden inspreekt, digitaal opslaat en verstuurt naar de docent. De leerling kan de toets tegelijk met klasgenoten maken, echter wel in een geschikte ruimte waar het inspreken van tekst niet stoort.

Optimaliseer de toetsen met behulp van Sprint (of Sprint-pdf viewer) om Sprint vlot te kunnen gebruiken.

Bied toetsen zoveel mogelijk ass- en dyslexieproof aan (zie document 'Ass- en dyslexieproof toetsen').

Om te voorkomen dat leerlingen misbruik maken van de mogelijkheden die het werken op de computer biedt, is het van belang hier maatregelen voor te treffen.

Bijvoorbeeld:

- Toetsen maken en opslaan op een speciaal daarvoor bestemde plaats (bijv. L-schijf, It's Learning)
- Werken op een schoollaptop om spieken in eigen bestanden te voorkomen
- Toegankelijkheid van internet beperken
- Leerlingen opstellen met het scherm gericht naar de docent
- Afspraken maken met leerlingen omtrent gebruik en misbruik van de laptop bij toetsen en schoolexamen

Beoordeling

Voor alle vakken:

Spelling mag het resultaat op een toets niet beïnvloeden, tenzij spelling een onderdeel is van die toets.

Let erop wat getoetst moet worden. Bij onderdelen waar twee zaken beoordeeld worden, bijvoorbeeld inhoud en spelling, kan worden besloten (als sectie) om leerlingen twee cijfers te geven. Dit zou gebruikt kunnen worden om aan te tonen dat een leerling zou kunnen profiteren van het werken met spellingcontrole.

In de bovenbouw wordt bovenstaande gehanteerd ter voorbereiding op het examen.

In de onderbouw wordt een soepeler beleid gevolgd om de leerlingen gelegenheid te geven succeservaring op te doen.

Bedenk wat de meest geschikte vorm is om spelling te toetsen. Goede cijfers voor dictees betekenen niet direct dat een leerling een goede speller is. Bij een dictee kan alle aandacht naar de spelling gaan en hoeft verder nergens over te worden nagedacht. De bedoeling is uiteindelijk dat de leerling correct kan spellen wanneer hij met de inhoud bezig is. Leerlingen met hulpmiddelen een foutloos stuk leren schrijven, zal op termijn meer effect hebben.

Nederlands

Op het Centraal Eindexamen bij Nederlands kan rond tien procent van het maximaal aan te behalen punten afgetrokken worden voor incorrecte formuleringen en onjuist taalgebruik. Hieronder wordt verstaan: fouten tegen de regels voor interpunctie, het gebruik van hoofdletters, zinsbouw, spelling, woordgebruik en woordvolgorde. Dat kan bij Nederlands in het uiteindelijke cijfer (1-10) een aftrek zijn van rond één punt. Laat dat bij proefwerken Nederlands nooit meer zijn, tenzij de hele toets alleen spelling betreft.

Maak als sectie goede afspraken over het meetellen van spelfouten. Bepaal een maximum van het aantal te behalen punten dat afgetrokken wordt.

Engels

Bij Engels in de bovenbouw moet gekeken worden naar de eisen van het examen op het gebied van spelling. Dit zal verschillen per schooltype / niveau.

De extra inspanning die realisering van aanpassingen voor docenten met zich meebrengt, neemt af wanneer aanpassingen als maatregelen voor alle leerlingen worden ingevoerd.

Binnen de (talen)sectie kan de afspraak worden gemaakt om fonetisch gespelde woorden in de onderbouw zeer beperkt fout te rekenen. Bij fonetisch gespelde woorden is het woord herkenbaar als het bedoelde woord (zeker als het hardop uitgesproken wordt) (zie ook Van Berkel, 2006). Het is belangrijk dat de leerling zich bewust is van het feit dat spelling een onderdeel is van het vak, dat aandacht blijft behoeven. Om bij leerlingen met dyslexie de betekenis van woorden te toetsen zou mondeling afnemen een optie zijn om een goede score te kunnen behalen.

5.6 Dispensaties voor vakken/vreemde talen

In de brugklas geldt voor alle niveaus dat er geen dispensaties mogelijk zijn. In de eerste twee leerjaren van het vmbo is zeker nog één taal (Frans of Duits) als tweede moderne vreemde taal verplicht. Scholen mogen zelf kiezen welke, maar mogen ook beide talen aanbieden. Invulling staat de school vrij, bijvoorbeeld accent op de mondelinge kant van de taal. Vrijstelling van beide talen is niet mogelijk, behalve in een aantal zeer specifieke gevallen. (Zie WVO, artikel 22, eerste lid)

In de bovenbouw kan de leerling een vakkenpakket kiezen zonder Frans en Duits.

In de eerste drie jaren van havo en vwo zijn zowel Duits als Frans verplicht, er zijn geen ontheffingsmogelijkheden. De school kan in deze jaren zelf invulling geven aan het onderwijs in deze twee vreemde talen, omdat er geen kerndoelen voor geformuleerd zijn. Profielkeuze en doorstroommogelijkheden in hogere leerjaren moeten daarbij wel goed in het achterhoofd worden gehouden.

In het geval van dispensatie bestaat de mogelijkheid tot het gebruik maken van een contract (zie bijlage 3 voor een voorbeeld hiervan), waarin afspraken worden gemaakt ten aanzien van de invulling van de betreffende lessen. De leerling dient zich bewust te zijn van het feit dat er van zijn/haar kant zeker ook inzet wordt verwacht. Voorbeelden van alternatieve invulling van de lessen zijn: het bijwonen van de les (zonder deze te verstoren), waarbij de leerling geen schriftelijke toets hoeft te maken of de leerling krijgt buiten de les extra begeleiding voor andere vakken.

In een aantal specifieke gevallen is ontheffing mogelijk. In de bovenbouw van het havo is per 1 augustus 2007 een tweede moderne vreemde taal in drie van de vier profielen niet verplicht. Havo-leerlingen kunnen de tweede moderne vreemde taal vermijden door een ander profiel te kiezen dan Cultuur en maatschappij.

5.7 Overige ondersteuning in de vorm van begeleiding

Om leerlingen zelfredzaam te maken en ze op het niveau van functionele geletterdheid te brengen, kunnen verschillende vormen van ondersteuning nodig zijn:

- leesbegeleiding (bv. Ralfi-lezen, preteaching van zaakvakteksten of vreemde talen);
- het leren maken en gebruiken van regelkaarten of mindmaps;

- het leren gebruiken van auditieve ondersteuning bij de moderne vreemde talen (zoals WRTS);
- dyslexiecoaching (i.v.m. sociaal-emotionele aspecten).

Ook het leren gebruik maken van voorleessoftware vraagt ondersteuning (voor leerling, ouders en collega's). Dit alles wordt op de afzonderlijke vestigingen op verschillende manieren vorm gegeven door (of tenminste onder supervisie van) ter zake kundige collega's / stagiaires.

6. SPRINT-PLUS

6.1 Gebruik van Sprint Plus

De CSG heeft, middels een raamovereenkomst met Lexima BV, vanaf januari 2014 de beschikking over licenties Sprint Plus waarvan leerlingen, zowel op school als thuis, gebruik kunnen maken. Om een schoollicentie te kunnen gebruiken moeten ouders een overeenkomst met school sluiten. Hiervoor sturen de ouders een e-mail naar P. Hartman (hrn@csg.nl). Ze krijgen dan informatie over de gang van zaken en een aanmeldingsformulier. Deze overeenkomst geldt tot wederopzegging door de ouders (via e-mail bij P. Hartman) en geeft recht op updates en ondersteuning door de helpdesk van Lexima. De kosten bedragen ongeveer 80 euro per schooljaar. Na twee maanden krijgen de ouders een checklist (bijlage 2) via de mail om na te gaan of alles naar wens verloopt.

Het programma kan gebruikt worden voor:

- Het voorlezen in 4 talen (ne, en, du, fr) van digitale boeken, internet en eigen getypte teksten (ter controle van de formulering en spelling van de eigen geschreven teksten).
- Het gebruik van een woordvoorspeller bij schrijfoopdrachten, speciaal geschikt gemaakt voor leerlingen met dyslexie.
- Het maken van een samenvatting.
- Het typen van tekst/antwoorden in PDF-documenten.

Hiermee kan de leerling de belemmeringen die dyslexie met zich mee brengen grotendeels compenseren.

6.2 Voorwaarden voor het gebruik van Sprint Plus

Voor de leerling:

- Toegang tot het internet.
- Het beschikken over een (eigen) laptop of PC op school en thuis.
- Het beschikken over een hoofdtelefoon.
- Het kunnen volgen van een training voor het gebruik van Sprint Plus, tevens gericht op zelfredzaamheid.
- Optioneel: het ondertekenen van een contract m.b.t. het gebruik van laptop/PC tijdens lessen en toetsen.

Voor de docent:

- Het beschikken over de Sprint PDF-viewer om toetsen geschikt te kunnen maken voor Sprint Plus.
- Het kunnen volgen van een training voor het gebruik van Sprint Plus.

6.3 Voorwaarden voor een succesvolle implementatie

Om Sprint Plus succesvol te kunnen implementeren is het nodig dat een leerling met dyslexie de beschikking heeft over een (eigen) laptop of PC. Daarnaast zal de school

er voor moeten zorgen dat tekst- en werkboeken in een bewerkt PDF- of Word-format aanwezig zijn. Ook toetsen zullen digitaal, op USB-stick of via het intranet/internet, aan leerlingen verstrekt moeten worden. Zo nodig stelt de school voor Sprint Plus geschikt gemaakte laptops / pc's beschikbaar voor het maken van toetsen.

Leerlingen, ouders en docenten zullen, indien nodig, een training kunnen volgen. Het expertisecentrum biedt ondersteuning in het hele proces.

7. IMPLEMENTATIE EN BORGING

De CSG streeft ernaar de kwaliteit van het dyslexiebeleid te waarborgen. Daarom wordt het beleid jaarlijks geëvalueerd. Om kwaliteit en continuïteit te kunnen waarborgen, is het noodzakelijk dat er op elke vestiging tenminste twee personen als verantwoordelijk zijn aangewezen voor de uitvoering van het beleid (bij voorkeur de een dyslexiebegeleider in samenwerking met de zorgcoördinator). Op een grotere vestiging kan deze werkgroep aangevuld worden met bv. een teamleider of docent uit het leergebied Nederlands of Moderne Vreemde Talen. De dyslexiebegeleiders zijn per vestiging het aanspreekpunt voor vragen over dyslexie en kunnen voor (vak-) inhoudelijke informatie verwijzen naar het landelijke Protocol Dyslexie VO (2013).

De dyslexiebegeleiders en -specialisten worden door de directies in de gelegenheid gesteld om na- en bijscholing op het gebied van dyslexie te volgen. Ten minste drie keer per schooljaar komen de vertegenwoordigers van de werkgroep dyslexie van de verschillende vestigingen bij elkaar onder begeleiding van de dyslexiespecialisten van het CSG Expertisecentrum. Hier worden nieuwe ontwikkelingen besproken, ervaringen uitgewisseld en zo nodig aspecten van het beleidsplan bijgesteld. De dyslexiespecialisten van het Expertisecentrum hebben hierbij een innoverende, begeleidende en aansturende functie.

Het MT dient op de hoogte te worden gehouden van de gang van zaken wat betreft dyslexie. Er zal rekening gehouden moeten worden met de bekostiging van de hulpmiddelen, begeleiding, facilitering en scholing op het gebied van dyslexie in het kader van de basisvoorziening en inzet van arrangementen. Dit komt op de agenda van de evaluatiegesprekken van de vestigingen met het EC (minimaal twee keer per jaar).

7.1 Actiepunten schooljaar 2016-2017

- het CSG dyslexie beleid moet op It's Learning worden geplaatst.

- ad 4.1.: in de schoolgids wordt opgenomen dat alle vestigingen in klas 1 aan het begin van het schooljaar de landelijke, klassikale screening dyslexie afnemen, aangevuld met het Engels leenwoordendictee (van Berkel, 2006).

- ad 4.2.: invoeren voorlopige dyslexiepas:
wanneer na uitgebreid dyslexieonderzoek de hardnekkigheid van de lees- en/of spellingproblemen nog aangetoond moeten worden, kan er voor de leerling met ernstige problematiek (dalende resultaten, risico op afstromen, faalangst, negatief zelfbeeld, motivatieproblemen) een tijdelijke dyslexiepas verstrekt worden. Hiermee kan de leerling aanspraak maken op tijdverlenging, auditieve ondersteuning en/of alternatieve spellingbeoordeling. Dit wordt vooraf met ouders en de leerling besproken, zodat duidelijk is dat er geen blijvende rechten aan ontleend kunnen worden.

Een voorbeeld van een (voorlopige) dyslexiepas staat in bijlage 4.

Benodigde ondersteuning vanuit het CSG Expertisecentrum ten aanzien van dyslexie:

- aanbieden cursus omgaan met Sprint voor leerlingen en ouders en collega's
- oudermiddag / -avond voor nieuwe leerlingen met dyslexie
- nader onderzoeken dyslexie
- ouders inlichten over de uitslag dyslexie of niet met verslaglegging
- terugkoppeling uitslag naar school
- inhoudelijk begeleiden van dyslexiebegeleiders
- instructie studenten ambulatorium⁷ / inhoudelijke begeleiding
- dyslexie-bijeenkomsten CSG-breed voor de dyslexiebegeleiders en eventueel zorg-coördinatoren (tenminste drie keer per schooljaar)
- informatie rondom dyslexie voor nieuwe collega's, lio's, stagiaires, bij voorkeur CSG-breed gegeven (twee keer per jaar)
- Vraagbaak zijn voor de verschillende vestigingen t.a.v. dyslexie.
- Op verzoek informatie bieden aan (delen van) schoolteams.

⁷ ambulatorium: studenten orthopedagogiek, die praktijkervaring op willen doen

8. BRONVERMELDING

vakliteratuur

- Bekebrede, J., Cox, A., De Krosse, H., Henneman, K. (2013). Protocol Dyslexie Voortgezet Onderwijs. Handreiking voor directie, middenmanagement en docenten. KPC Groep.
- Haan, Willemien de (2011). Dyslexiebeleid in het Voortgezet Onderwijs. Een nulmeting op het Augustinuscollege te Groningen. Wetenschapswinkel Taal, Cultuur en Communicatie & Wetenschapswinkel Onderwijs, Rijksuniversiteit Groningen, januari 2011.
- Henneman, K., Kleijen, R. & Smits, A. (2004a). Protocol Dyslexie voortgezet onderwijs. Deel I. Achtergronden, beleid, implementatie. 's Hertogenbosch: KPC Groep.
- Henneman, K., Kleijen, R. & Smits, A. (2004a). Protocol Dyslexie voortgezet onderwijs. Deel II. Signalering, diagnose en begeleiding. 's Hertogenbosch: KPC Groep.
- Sontag, L. & Donker, M. (2012). Dyslexie en dyscalculie in het voortgezet onderwijs. Herhaalde meting. Onderzoeksrapportage. 's Hertogenbosch: KPC Groep in opdracht van het Ministerie van OCW.

vakbladen

- Balans magazine. Tijdschrift over leer-, ontwikkelings- en gedragsstoornissen. Diverse artikelen over dyslexie.
- Remediaal. Tijdschrift voor leer- en gedragsproblemen in het vo/ bve. Diverse artikelen over dyslexie.

websites

- Oudervereniging Balans voor kinderen met leer- en gedragsstoornissen: www.balansdigitaal.nl
- College voor Examens: www.cve.nl, bijlage bij de septembermededeling centrale examens 2013, kandidaten met een beperking.
- Stichting die wil voorzien in behoefte van leesgehandicapten: www.dedicon.nl.
- Mededelingen examens: www.examenblad.nl
- www.lexima.nl
- www.masterplandyslexie.nl
- Inspectie van het Onderwijs: www.onderwijsinspectie.nl, verkennend onderzoek dyslexie en dyscalculie in het voortgezet onderwijs, quickscan dyslexie en dyscalculie (herhaalde meting), dyslexie en dyscalculie in het voortgezet onderwijs 2012.
- Ministerie van OCW: www.rijksoverheid.nl/ ministeries/ocw.

- www.steunpunddyslexie.nl
- www.steunpuntaalenrekenenvo.nl, FAQ's examenvoorbereiding voor leerlingen met dyslexie en dyscalculie.
- www.tweedekamer.nl, diverse Kamerstukken over onderzoek naar dyslexie en dyscalculie in het voortgezet onderwijs.
- www.wetten.overheid.nl

BIJLAGE 1: OVERZICHT FINANCIËLE VERANTWOORDELIJKHEID MATERIALEN EN MIDDELEN

Voor een goede uitvoering van het Beleid Dyslexie CSG zijn de volgende middelen en materialen nodig; in onderstaande tabel wordt aangegeven wie daar de financiële verantwoordelijkheid voor heeft.

- schoolboeken: school regelt de bestellingen.
- digitale boeken: deze kunnen aangevraagd worden bij Dedicon, à €4,50 per bestand per leerling per schooljaar. CSG-breed worden er ook schoolboeken gescand door de copy-shop (kosten gemiddeld €25,- tot €30,- per boek) ; deze bestanden worden door alle vestigingen op de T-schijf geplaatst, zodat ook andere vestigingen hier gebruik van kunnen maken. De school regelt deze bestellingen.
- Daisy-schoolboeken: deze ingesproken boeken kosten à €4,50 per bestand per leerling per schooljaar. De school regelt deze bestellingen.
- Sprint-Plus: door de CSG zijn 200 licenties van Sprint-Plus aangeschaft . Deze zijn via internet beschikbaar voor leerlingen van alle vestigingen. Ouders sluiten voor hun kind een gebruikersovereenkomst af met de CSG voor €80,- per schooljaar.
- laptop: ouders zijn verantwoordelijk voor het aanschaffen van een laptop met toebehoren (oplader, muis, oordopjes, usb-stick) en een Office-pakket. Aan ouders wordt informatie verstrekt over geschikte laptops en het aanschaffen van Office via Slim.nl.

financiële verantwoordelijkheid	school	ouders
schoolboeken	x	
digitale schoolboeken	x	
Daisy-schoolboeken	x	
Sprint-Plus voorleessoftware		x
laptop + toebehoren + Office		x

BIJLAGE 2: CHECKLIST SPRINTGEBRUIK

Voor ouder(s) en leerling:

Is de registratie goed verlopen?

Is het programma gedownload en functioneert het naar behoren?

Heeft de leerling een cursus Sprintplus gevolgd?

Kan de leerling goed met Sprintplus omgaan?

Wordt er gewerkt met digitale schoolboeken? Zo ja, hoe gaat dat? Is er behoefte aan ondersteuning hierbij?

Worden toetsen digitaal aangeleverd? Zo ja, gaat dit naar wens?

Worden toetsen gemaakt op eigen laptop of op laptop/pc van school? Gaat dit goed?
Is er behoefte aan ondersteuning hierbij?

Voor de leerling:

Welke onderstaande functies gebruik je?

Voorleesfunctie ja / nee
bij welke talen? ne / eng / du / fra

Spellingcontrole ja / nee
bij welke talen? ne / eng / du / fra

Skippy (woordvoorspeller) ja / nee
bij welke talen? ne / eng

Sprinter ja / nee

Woordenboek ja / nee

Heb je nog vragen over het werken met Sprintplus? ja / nee
Zo ja, welke?

.....
.....
.....
.....

BIJLAGE 3: CONTRACT DISPENSATIE VREEMDE TAAL

Afspraken dyslexie

Betreft: vak

Naam en klas:

Ik leg hierbij vast dat ik bovenstaand vak volgens rooster volg en in de lessen de door de docent gevraagde inzet laat zien met betrekking tot de voorbereiding (huiswerk). Verder heb ik mijn spullen bij me, doe ik serieus mee, heb ik een positieve houding in de lessen en stoer ik anderen niet bij hun werk.

Als ik mij aan deze regels houd dan krijg ik een positieve beoordeling voor mijn overgang op Frans. De cijfers die ik voor deze vakken heb gehaald, tellen niet mee tijdens de overgangsvergadering. In de bovenbouw kies ik niet het vak Frans.

Houd ik mij niet aan deze regels, dan betekent dit dat de normale overgangsnormen worden gehanteerd. De cijfers voor Frans tellen dan gewoon mee.

Ondertekend door:

Datum:

Naam leerling:

Ouder(s)/verzorger(s)

Ondertekening vertegenwoordiger van de school

Naam + functie

BIJLAGE 4: VOORBEELD DYSLEXIEKAART/-PAS

voorkant

DYSLEXIEKAART

Naam leerling :
Klas: :
Geldig: : vanaf 1 september 2017

- Extra tijd bij toetsen (25%, tenzij anders aangegeven)
- Maakt gebruik van spelling- en grammaticacontrole
- Maakt gebruik van Sprint Plus
- Tenminste een keer per periode mondeling toetsen bij de vakken:,
- Huiswerk: extra tijd voor het maken van verslagen/taken
- Vermindering van het aantal opdrachten
- Overig (bijv. niet hardop lezen in de klas zonder voorbereiding)

achterkant

- Verantwoordelijkheid van de leerling
- Gebruik van het woordjesleerprogramma
- Gespreid leren van de leerstof voor Engels, dagelijks, met auditieve ondersteuning
- Gebruik van (digitale) agenda voor huiswerk en toetsen
- Gebruik van schema's voor de grammatica
- Gebruik van stappenplannen (bijv. voor de woordenschat Nederlands of tekstbegrip)
- Heeft spullen in orde voor het werken met de laptop en Sprint Plus

BIJLAGE 5: ASS- EN DYSLEXIEVRIENDELIJK TOETSEN.

Zie onderstaande link.

ASS en
dyslexievriendelijk t